

Што такое сапраўдны суверэнiтэт, і з чаго ён зараджаўся

Беларусь сёння з'яўляецца адным з паспяховых прыкладаў будаўніцтва суверэннай дзяржавы. Наша краіна дэманструе ўстойлівае сацыяльна-эканамічнае развіццё, палітычную стабільнасць, міжканфесійны і міжканфесійны мір. Ключавое значэнне ў гэтым адыграў інстытут прэзідэнцтва, які з'яўляецца не проста органам дзяржаўнага кіравання, а найважнейшай умовай захавання суверэнiтэту і незалежнасці нашай краіны. Карэспандэнт «Звязды» наведаў гісторыка-тэарэтычную рэканструкцыю станаўлення інстытута прэзідэнцкай улады ў Беларусі і свеце, у ходзе якой спікеры адказалі на галоўнае пытанне ролі інстытута прэзідэнцтва ва ўмовах пераходнага перыяду развіцця дзяржавы.

«Ён мог абaperціся толькі на народ»

«Гісторыя паказала, што без моцнага палітычнага лідара, без харызматычнага палітычнага лідара, без лідара, адданага свайму народу і свай дзяржаве, будучыні ў краіны няма», — лічыць загадчык Цэнтра гісторыі Беларусі канца XVIII—XXI стагоддзя Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, дацэнт гістарычных навук, дацэнт Мікалай СМЯХОВІЧ.

Гаворачы аб велізарнай колькасці адміністрацыйна-партийнага і савецкага апарату СССР, ён задаў пытанне: «Якую яны ролю адыгралі ў захаванні савецкай дзяржаўнасці?» І адразу ж адказаў: «Яны не адыгралі ніякай ролі, таму што не знайшлася лідара, моцнай палітычнай асобы, адданай народу і дзяржаве. Таму савецкая дзяржава, уласна кажучы, загінула».

Мікалай Смяховіч адзначыў: у тым ліку выходзячы з гэтага вопыту, Аляксандр Лукашэнка ўсвядоміў, што без моцнай палітычнай асобы, без палітычнага лідара будучыня ў Беларусі даволі складаная. Вучоны таксама падкрэсліў факт народнай падтрымкі будучага Прэзідэнта ў 1990-х гадах. «Палітычныя сілы, якія прадстаўлялі заканадаўчую ўладу, былі фактычна супраць Прэзідэнта. На каго Аляксандр Рыгоравіч мог абaperціся? Ён мог абaperціся толькі на народ», — заўважыў ён.

Па словах гісторыка, падтрымка народа ў Аляксандра Лукашэнка была. «А яму больш не было на каго абaperціся. Так складалася гістарычная сітуацыя, што толькі на народ у форме Усебеларускага народнага сходу. А больш ніяк немагчыма было вырашыць гэту сітуацыю з тым, каб рэалізаваць ідэю ўмацавання ўлады з мэтай пабудовы моцнай і квітнеючай Беларусі», — сказаў ён.

«Арбітр, які каардынуе цэнтр дзейнасці органаў улады»

«Вельмі важную і цікавую з'яву на дадзены момант мы назіраем і ў дзяржаўным будаўніцтве, і ў канстытуцыйным будаўніцтве», — сказала суддзя Канстытуцыйнага Суда Святлана ЛЮБЕЦКАЯ. — Яшчэ на світанку станаўлення інстытута прэзідэнцтва асновай

і падмуркам стаў народны давер. Давер народа Прэзідэнта, каб выбудоўваць у далейшым дзяржаву, у якой мы павінны былі жыць».

Паводле змяненняў і дапаўненняў, унесеныя ў Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь па выніках рэспубліканскага рэферэндуму 27 лютага 2022 года, Усебеларускі народны сход стаў канстытуцыйным органам. Паводле слоў Святланы Любецкай, гэта стала абсалютна новым, паступальным, пры захаванні пераемнасці і найлепшых напрацовак, этапам развіцця дзяржавы. Разам з гэтым адбываецца трансфармацыя ў аптымальныя формы дзейнасці дзяржавы з выкарыстаннем народаўладдзя, сілы і розуму народа на аснове вельмі выразных прававых пазіцый.

Суддзя Канстытуцыйнага Суда звярнула ўвагу, што інстытут прэзідэнцтва з моцнай прэзідэнцкай уладай, які ў свой час атрымаў заканадаўчае афармленне і вырашыў тую пытанні пераходнага перыяду, якія на яго ўскладаліся, у далейшым не застаўся закасацям, нязменным інстытутам. «Як жыццё ставіла пытанні, так і развіваўся інстытут прэзідэнцтва», — сказала яна. — Што важна, канстытуцыйны рэферэндум 2022 года замацаваў тую падыходы і палажэнні ў змяненні канстытуцыйна-прававога статусу, якія выраслі з практычных напрацовак, тых падзей, рашэнняў, мерапрыемстваў, якія праводзіліся Прэзідэнтам. Гэта не нейкая надуманая паўнамоцтва альбо іх надуманая карэкціроўка. Рэферэндум фактычна завяршыў трансфармацыю інстытута прэзідэнцтва. І палітыцы, на якім узроўні», — падкрэсліла яна.

Сёння Прэзідэнт, бяспрэчна, з'яўляецца ключавой фігурай у сістэме органаў дзяржаўнай улады, ён валодае самастойнай прэзідэнцкай уладай. «Гэта арбітр, які каардынуе цэнтр дзейнасці органаў улады. Ён накіроўвае, дае ацэнку, узаемадзейнічае, — дадала суддзя Канстытуцыйнага Суда. — Факт перамеркавання паўнамоцтваў сведчыць аб даверы і Прэзідэнта, і народа органам улады, што накладвае на іх адказнасць і за рашэнні, што прымаюцца, і за дзеянні. Гэта зусім іншы, патэнцыяльна больш высокі ўзровень развіцця».

Усе гэтыя этапы развіцця замацаваны ў Асноўным Законе краіны. «Гэта правы шлях, зразумелы ўсім, выразны. Ён не можа залежаць

ад нейкіх імгненых знешніх змен, уплываў і гэтак далей. І гэта асаблівасць Прэзідэнта як палітычнага лідара, які гэту перспектыву вельмі добра бачыць, ініцыюе і накіроўвае вельмі граматна», — падагульніла Святлана Любецкая.

Што ўключае ў сябе дзяржаўны суверэнiтэт?

Пра гэта распавяла намеснік дырэктара — кіраўнік Інстытута прававых даследаванняў Нацыянальнага цэнтра заканадаўства і прававой інфармацыі Беларусі, кандыдат юрыдычных навук, дацэнт Алена СЯМАШКА.

«Важна разумець, што электаральны, інфармацыйны і любыя іншыя віды суверэнiтэту — гэта толькі пэўныя складовыя часткі адзінага паняцця «дзяржаўны суверэнiтэт», якое замацавана ў нашай Канстытуцыі і з'яўляецца ключавым для паняцця «дзяржава», — сказала Алена Сямашка. — Дзяржава ж становіцца такой толькі тады, калі набірае пэўны набор істотных прыкмет, сярэд якіх дзяржаўны суверэнiтэт. Гэта паняцце азначае не толькі незалежнасць дзяржаўнай улады, але і яе вяршэнства — абсалютны паказчык, паколькі не можа быць вяршэнства поўнага або частковага».

Што датычыцца электаральнага суверэнiтэту, кіраўнік Інстытута прававых даследаванняў адзначыла, што гэта паняцце мае на ўвазе магчымасць праводзіць выбарчыя працэдур, абапіраючыся толькі на ўласнае заканадаўства і інтарэсы беларускага народа і дзяржавы. «Любыя іншыя ўплывы магчымыя, але толькі з пункту гледжання дадатковых экспертных ацэнак, парад, як можна яшчэ палепшыць, напрыклад, сістэму або заканадаўства. Але яны могуць успрымацца і павінны фармулявацца выключна ў такім духу. Гэта значыць, межныя назіральнікі, якіх заўсёды шмат было і будзе на нашых выбарах, могуць назіраць — для таго, каб выказаць свае меркаванні, даць, магчыма, парад», — падкрэсліла Алена Сямашка.

Па яе словах, абвясчальны электаральны суверэнiтэт як прынцып правядзення любой выбарчай кампаніі, мы гаворым усім вакол, што мы адкрытыя для дыялогу,

мы пастаянна вывучаем усё магчымыя практыкі для таго, каб разумець, як развівацца далей.

Алена Сямашка дадала, што мажарытарная выбарчая сістэма — тая мадэль, якая паказала сябе найбольш эфектыўна на дадзеным этапе развіцця беларускай дзяржавы. «Зрэшты, прауючы над абноўленай Канстытуцыяй, члены Канстытуцыйнай камісіі зазіралі за гарызонт па даручэнні Прэзідэнта, мяркуючы, што пры больш інтэнсіўным развіцці палітычнай сістэмы і пры патрэбнасці і запыце народа ў перспектыве магчымы пераход на іншыя мадэлі выбарчых сістэм», — сказала яна.

Гарачая вада, святло, прадукты і школы

Развіццё інстытута прэзідэнцтва ў Беларусі стала магчымым дзякуючы нацыянальнаму лідару. Пра гэта заявіў намеснік старшыні Беларускай партыі «Белая Русь», член Рэспубліканскага савета РГА «Белая Русь» Андрэй БУГРОЎ.

Ён заўважыў, што інстытут прэзідэнцтва для беларусаў у 1990-я гады быў чымсьці новым. «Мы доўга жылі пад кіраваннем вядучай Камуністычнай партыі ў савецкія часы. І, вядома, простым грамадзянам было незразумела, што за інстытут, які ён будзе дзейнічаць, хто такі Прэзідэнт», — сказаў ён.

«Разам з тым інтарэсы ўлад, у прыватнасці Вярхоўнага Савета, былі вельмі спецыфічныя, — адзначыў Андрэй Бугроў. — Мы ведаем, якім чынам вырашаліся пытанні ў інтарэсах народа, калі ішло зацягванне вырашэння таго ці іншага пытання на тыдні, месяцы».

Па яго словах, інстытут прэзідэнцтва з яркім, моцным лідарам на чале для людзей стаў добрым рашэннем, і грамадзянская супольнасць прагаласавала за Прэзідэнта, які сваёй харызмай пачаў фарміраваць новы падыход і паняцце інстытута прэзідэнцтва.

Намеснік старшыні партыі адзначыў, што не ведае, як бы развіваўся інстытут прэзідэнцтва, калі б на пасаду Прэзідэнта прыйшоў іншы чалавек. «Але, дзякуючы нашаму Прэзідэнта, дзякуючы Аляксандру Рыгоравічу, мы бачым дзейнасць інстытута прэзідэнцтва на тэрыто-

рыі нашай краіны, — сказаў ён. — Да ўлады прыйшоў чалавек, які валодаў пытаннем ад зямлі, ад сельскай гаспадаркі і да ваеннай справы, разбіраўся ў гэтым. Вядома, народ паверыў і прагаласаваў за такога нацыянальнага лідара, бо для беларусаў на той момант аператыўнае рашэнне праблемных пытанняў было вельмі важна. Час працаваў супраць нас, і мы бачылі, што адбывалася тады. А цяпер мы ўсе з вамі сапраўды жывём у цудоўнай краіне і не думаем на працягу 30 гадоў, што нас чакае заўтра. Мы з вамі працянемся і ведаем, што ў нас будзе святло, у нашых халадзіліцах будуць ляжаць прадукты, якімі мы будзем карміць нашых дзяцей, будзем іх адпраўляць у школы, якія будуць абавязкова працаваць», — дадаў Аляксандр Бугроў.

Ён падкрэсліў, што стабільнасць у Беларусі — гэта заслуга інстытута прэзідэнцтва і непасрэдна нашага нацыянальнага лідара. А развіццё гэтага інстытута стала магчымым дзякуючы асобна ўзятай асобе — народнаму Прэзідэнта. Паводле яго слоў, інстытут прэзідэнцтва — гэта вечны рухавік у нашай дзяржаве, які будзе працаваць і працаваць, таму што сістэма адладжаная, яна не дае ніякіх збояў. А беларускі прыклад бярэцца многімі дзяржавамі.

Станоўчая дынаміка

Інстытуты прэзідэнцтва існуюць у многіх краінах. Але менавіта палітычная воля лідара, мудрасць і апора на народ забяспечваюць эфектыўнае функцыянаванне і саміх гэтых інстытутаў, і паспяховую рэалізацыю ўсіх кірункаў сучаснай дзяржаўнай палітыкі. Пра гэта заявіў дырэктар Інстытута сацыялогіі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, кандыдат сацыялагічных навук, дацэнт Мікалай МЫСЛІВЕЦ.

«Інстытут прэзідэнцтва — складаны механізм. Безумоўна, мы гаворым пра ролю нацыянальнага лідара, і гэта абсалютна справядліва. Але не будзем забываць, што дадзены механізм дынамічна развіваецца. І калі мы гаворым аб далейшай яго эвалюцыі, у якасці найважнейшых крытэрыяў эфектыўнасці яго дзейнасці мы павінны гаварыць аб захаванні і ўмацаванні суверэннай беларускай дзяржавы, захаванні нашай незалежнасці, аб змесце тых змяненняў, якія адбываюцца ў эканамічным, грамадска-палітычным развіцці краіны. І аб задавальненні патрэб людзей», — сказаў Мікалай Мыслівец.

Па яго словах, інстытут прэзідэнцтва валодае неабходнымі рэсурсамі: эканамічнымі, сацыяльнымі, інтэлектуальнымі. Гэта выразна структурыраваная сістэма, якая забяспечвае рэалізацыю абсалютна ўсіх кірункаў дзяржаўнай палітыкі. І цалкам справядліва, што галоў-

ную ролю ў функцыянаванні гэтага механізма адыгрывае Прэзідэнт. Падобныя інстытуты існуюць у многіх краінах, але ўсе мы разумеем, што менавіта палітычная воля лідара, мудрасць і апора на народ забяспечваюць эфектыўнае функцыянаванне не толькі інстытута прэзідэнцтва, але і паспяховую рэалізацыю ўсіх кірункаў сучаснай дзяржаўнай палітыкі.

«Адным з найважнейшых крытэрыяў эфектыўнасці інстытута прэзідэнцтва і паспяховасці рэалізацыі дадзенай палітыкі з'яўляецца зваротная рэакцыя, якая выяўляецца ў тым ліку ў ступені задаволенасці вынікамі эканамічных і грамадска-палітычных пераўтварэнняў, якую фіксуюць сацыялагі, праводзячы рознага роду сацыялагічныя даследаванні», — падкрэсліў дырэктар Інстытута сацыялогіі НАН.

Ён паказаў вынікі некаторых сацыялагічных даследаванняў 2004 і 2024 гадоў. У кожным даследаванні апытвалася каля дзюж тысяч рэспандэнтаў. «Дынаміка наглядна і пераканаўча пацвярджае эфектыўнасць усіх пераўтварэнняў, якія адбываліся і працягваюць адбывацца ў нашай краіне. Так, крыху больш чым восем працэнтаў жыхароў нашай краіны ў 2004 годзе ацэньвалі сацыяльна-эканамічнае становішча Беларусі як добрае і крыху больш чым 50 працэнтаў як сярэдняе. У гэтым годзе амаль 30 працэнтаў ацэньваюць становішча як добрае і 47 працэнтаў як сярэдняе. Так, удзельная вага тых, хто пазітыўна ацэньвае сацыяльна-эканамічнае становішча ў краіне значна вырасла, а доля тых рэспандэнтаў, якія ацэньваюць гэтае становішча як дрэннае, паменшылася больш чым у два разы», — дадаў сацыялаг.

За 20 гадоў больш чым у два разы павялічылася доля тых, хто ацэньвае матэрыяльнае становішча сваёй сям'і як добрае, у некалькі разоў павялічылася доля тых, хто ацэньвае гэтае становішча як сярэдняе. «У 2004 годзе практычна кожны трэці беларус ацэньваў становішча сваёй сям'і як дрэннае, сёння ж — гэта ўсяго 13,6 працэнта ад агульнай колькасці рэспандэнтаў. Гэтая дынаміка сведчыць пра многае і з'яўляецца адным з відавочных паказчыкаў эфектыўнасці тых змяненняў, якія адбываюцца ў сацыяльна-эканамічным развіцці нашай краіны», — сказаў Мікалай Мыслівец.

Дырэктар Інстытута сацыялогіі НАН таксама адзначыў, што за 20 гадоў значна вырас працэнт даверу насельніцтва да органаў дзяржаўнай улады, Савета Міністраў, Нацыянальнага сходу, мясцовых органаў улады і сілавых структур. «Гэта сведчыць аб тым, што палітыкі і дзяржава ў цэлым эфектыўна выконваюць ускладзеныя на іх задачы», — падагульніў ён.

Данііл ХМЯЛЬНІЦКІ,
фота аўтара.